

Prikaz

Dekonstrukcija straha u devedeset pet bravura

Piše: Sofija Košničar

Zoran Gaši, KAMEO – Autoportret straha u jednom kadru, Akademska knjiga, Novi Sad, 2011.

Obrnuti put od metaforično izvedenih značenja do izvornog, osnovnog – *Kameo*¹ garantuje uzbudljivo konotativno i doživljajno, rečju, bogato estetsko putovanje kroz dijalog i sudare različitih kultura, njihove nanose i taloge, a sve kroz prizmu autorovih traganja po samom sebi, po lavirintima svojih sećanja, intelektualnom habitusu, ličnom emotivnom iskustvu, kao otvorenim ranama zadobijenim sudbinskom pripadnošću različitim kulturama i tradicijama koje su ga formirale. Pišući ovaj roman, Gaši primećuje da se transformiše u „vitalnu dimenziju razuma [...] koja suprotstavlja sve primećeno i ukorenjeno u strah u koji se beskrajno ulazi i izlazi sa čuđenjem i tugom.“ (str.139) Sećanja su, veli Gaši „probudila staro prokletstvo. Da li je to moguće? Kako to sagledati? Genetičkim mutiranjem mrtvih?“ (77). Zaključuje: „Larve novih grobova se razmnožavaju i dodeliće svakom parcelu.“ (128)

Analizirajući razloge nastanka kulture Geza Rohajm piše: „*Mi svojoj ljudskoj okolini pristupamo kroz naše situacije infantilnih strahovanja ili kroz odbrambene mehanizme izgrađene na temelju tih situacija iz strahovanja.*“² Kao poantu svojih istraživanja Rohajm ističe da su „*sistemi odbrane od straha građa od koje se stvara kultura i da su stoga specifične kulture strukturalno slične specifičnim neurozama.*“³ *Kameo* upravo svedoči o tome da čoveka modeluje njegova kultura kojoj pripada, a pre svega strahovi koje odgovarajući tip kulture oblikuje, oblikujući život sam, uvođenjem namešta na posve prirodni način života. Naime, „*određujući pojam kulture, Levi-*

¹ Engl. *cameo*, srpski – *kameja* u izvornom i prvotnom značenju: slika u kamenu, slika u jednoj boji; iz toga izvedeno novo značenje i naziv za posebno oblikovan nakit: skupocen graviran kamen; suptilno reljefno izrezbaren dragi kamen ili školjka-sedef. Nad ovim semantičkim poljem izrasta nova, metaforična semantema: *kameo-uloga* ili *kameo-nastup*, kratko *kameo*, minijaturni, ali upečatljiv neverbalni nastup u nekom ekranskom ili scenskom mediju (filmu, TV drami, teatru, video-igrama...). Takve uloge se obično dodeljuju nekoj poznatoj ličnosti (režiseri, sportisti, političari, poznati glumci...). Režiseri poznati po kameo-ulogama u svojim filmovima su Alfred Hičkok (u svojim filmovima je odigrao čak 42 takve uloge), Piter Džekson, Martin Skorseze, Nikita Mihalkov, Sten Li, Kventin Tarantino, Žan-Klod Van Dam, Tinto Bras, Serđo Leone, Arnold Švarceneger...

² Geza Rohajm, *Nastanak i funkcija kulture*, preveo Branko Vučićević, BIGZ, Beograd, 1976. str. 99.

³ Geza Rohajm, op. cit. str. 103.

*Stros podvlači da tamo gde su Pravila, počinje Kultura.*⁴ Parafrazirajmo J. M. Lotmana, koji ističe da dok „*prirodno ponašanje*“ ne može da ima njemu suprotstavljeno „*neppravilno*“ prirodno ponašanje, „*kulturno ponašanje*“ obavezno podrazumeva bar dve mogućnosti od kojih samo jedna istupa kao „*pravilna*“. Proces kultivacije, kao neminovno kroćenje ljudske prirode uzusima odgovarajuće kulture, čime se jedinka „*privodi*“ identitetu te kulture – takođe neminovno manipuliše izvornim emocijama, pa i prirodnim egzistencijalnim strahom; reoblikuje ga u nove vidove straha, poput straha od kazne i drugih fenomena kojima se osujećuje izvorna ljudskost i njene prirodne potrebe. Dakle, gde je kultura, tu počinju i „*okultivisani*“ strahovi oblikovani referentnom kulturom. Te i takve strahove vivisekcira Gaši oblikujući *Kameo*: strahove čoveka, sudbinski bačenog na scenu života, čoveka uronjenog u džunglu kulture, strahove koje oblikuje kultura. Čovek, dakle, postaje delo, kreacija i žrtva sopstvene kulture. Da o kulturi misli kao o nasilju i prljavštini, slikovito svedoči Gašijevo zapažanje: „pre nego što sam se pokorio, bio sam poput stene u velikom blatu“ (123), pa zaključuje: „sin anarhiste teško podnosi škripu života.“ (129) Rezigniran onim što savremene „*razvijene*“ kulture listom omogućavaju čoveku, nezadovoljan, ističe da „*potrošačko društvo prosuđuje o mojoj individualnosti*“ (85), snažno zapaža fenomene karnevalizacije, pa primećuje da „*živimo u civilizaciji koja nas zabavlja, a svetina je na površini [...] i igra u svim pravcima. [...]. Zašto želimo da nešto izgleda drugačije od onoga što nas čeka?*“ (85) Gaši poraženo priznaje: „*kada počnemo da tražimo kontrolu čoveka nad kulturom iz koje se rađa [...] vidimo, ponajčešće „da je to nemoguće.*“ (76)

Savremeno modelovana tekstura, imanentno mišljena i stvarana metodom dekonstrukcije, a koju bismo po žanrovskom obliku najpribližnije mogli svrstati u post-postmoderni roman, imajući u vidu aktuelni proteizam žanrovskog prožimanja i miksiranja, fragmentarnost, asocijativnost i nelinearnost građenja naracije s apsorpcibilnošću drugih izražajnih oblika (beleške, narativna minijatura, esejizacija, intermedijalna citatnost...). Intertekstualno osmišljena struktura u stalnom dijalogu s intermedijalnim sadržajima: filmom, fotografijom, likovnim delima i umetnicima, muzi-

⁴ Lotman, Jurij M. „Ogledi iz tipologije kulture“ *Treći program Radio Beograd*, br. 4, jesen 1974, str. 439-489, str. 444.

kom, štampanim i drugim informativnim medijima, umetničkom i arhivskom dokumentacijom i građom.

Narativni postupak Gaši zasniva na principima dekonstrukcije sopstvenog polifonog kulturnog identiteta. Nelinearnom modelovanju naracije, doprinosi piščevo vešto preplitanje isijavanih fragmenata sećanja iz života i fikcije koji se nad realnošću plode kao „besmrtna godina za snove i snovotvorine života“ (131) Prvi kadar -devedest peti put, ili variranje prvog i jedinog kadra u devedest pet poza, sa lajtmotivom – strahom. Košmar koji nastaje kada život kameo – ulogu sudbinski dodeli čoveku bez mogućnosti izbora i kada mu na egzistenciju utisne stigmom straha. To je *Kameo* Zorana Gašija. Prvi, i jedini kadar – u devedest pet kratkih slika. Svaka nova slika-klapa je fraktura misli i emocija, dekonstruiše referentni pojam, koji zaokuplja piščeve misli, natopljene strahom i nemirima. Te slike podsećaju na „mozaike koji pršte pod nama. Sve će nestati u moćnim i složenim očnim šupljinama, zauvek.“ (94) I ma gde bio u svojim sećanjima, lutanjima misli, košmarima – na Grčkom temelju, u Rimu, Parizu, na Monmartru „sramnom brdu zabave“ (62) u Varšavi sa Mocartovim *Rekvijemom*, sa Palestrinom kod pape, u grobnici ili kraj mezara, sa filmom i filmadžijama, literatama i slikarima, sa kosmičkim strunama i umetnostima, sa partituroom, u srži artefakta, sa, lekarima, sa prerano umrlom majkom koju je dozivao „da bi ga čuli živi, a čuli su ga samo mrtvi“ (76), sa tetkom koje se bojao, sa erotskim preživljavanjima, sa austrougarskim vojnikom na smrt ranjenim u Ukrajini, sa svojim pradedom begovskih i prinčevskih korena koji je „jeo sneg“, u snegu umro i zbog čega se „na pradedu“ Gašijev „osmeh prečesto zamrzava“ (137) – ma gde, dakle, Gaši bio – sustiže ga sveprisutni strah u svojim mnoštvenim, neočekivanim oblicima, svi obojeni nametima kultura, sa perfidno kultivisanim strahom od smrti kao krunskim svedokom čovekove nemoći uhvaćene u mreže kulture. „Rituali smrti imaju svoj kodeks: na kraju te ipak sahrane kao hranu samom sebi“ (76) Kao da Gaši sve vreme zna da „doći će smrt i imaće [...] oči“ straha, poigravamo se naslovom čuvene Pavezeove zbirke pesama.⁵ Gaši primećuje da je nemogućnost, da svoju „ potrebu za potpunim objašnjenjem smrti koja je ovako ili onako u (njemu) bila urođena [...]“ razrešio paradoksom – „kroz izvor dubokog straha od smrti.“ (133) Nevoljno zapaža da „kada počnemo da tražimo kontrolu čoveka nad kulturom iz koje se rađa [...] ponajčešće sumnjamo da je to moguće.“ (76) „Rituali smrti imaju svoj kodeks: na kraju te ipak sahrane kao hranu samom sebi.“ (76)

Tekst je bogato ilustrovan neverbalnim likovnim, posebno grafičkim i fotografskim sekvencama koje su u intimnom, komplementarnom dijalogu sa autorom i tkivom teksta i asocijativno raskošno korespondiraju s konotativnom mrežom i mentalnim filmom recipijenata.

Gaši roman zatvara eksternim hronotopskim okvirom koji u fremovima svedoči o štimungu i atmosferi mesta na kojima je Knjiga nastajala, koju je Gaši pisao na mnogobrojnim lokacijama širom naše bivše zajedničke domovine i inostranstvu, Francuskoj, Nemačkoj, Austriji... boraveći kod prijatelja, u umetničkim kolonijama, krajputaški; zaronjen u svetove dru-

⁵ Ćezare Paveze, *Doći će smrt i imaće tvoje oči*, Reč i misao, Beograd, 1972; naslov zbirke po stihu Pavezeove pesme.

gih artefakata, u čudesa pejzaža i nemih znakova prirode, ljudi, događaja i zbivanja na oštricama straha koje oblikuju čovekovu sudbinu.

Sklapajući korice *Kameo-romana* Zorana Gašija stiče se utisak da naslov knjige u potpunosti pokriva celokupno semantičko polje pojma *kameo*, koji u sinergiji s drugim fundamentalnim pojmom – okultivisanim *strahom*, homogenizuje romanesknu teksturu i istovremeno poantira osnovnu stvaralačku ideju da je strah bitan traumatski modelativan mehanizam kultivacije prirodne ljudskosti u ljudskost s identitetom referentne kulture. ■

